

Jelena Š a u l i ć

○ MEMORIJALNIM MUZEJIMA U SRBIJI I POTREBI
OSNIVANJA NOVIH UZ PRIMENU ISKUSTVA NEKIH STRANIH

Skoro u svim zemljama sveta, naročito u evropskim, postoji veliki broj memorijalnih muzeja, u kojima je prikazan život i rad stvaralaca. Ukoliko su ovi muzeji smešteni u autentične zgrade, u kojima se stvaraoci rodili ili živeli, ili su na bilo koji način za njih vezani, efekat koji muzej postiže svakako je veći. Poznato je da se najidealnijim slučajem smatra kada u kući stvaraoaca može sve da se izloži kao što je bilo za njegova života, da bi se dočarala atmosfera u kojoj je živeo i stvarao. U Šekspirovom muzeju u Stratfordu pored kuće njegove žene En Hetevej sa malo nameštaja - za jednu stolicu se tvrdi da je bila Šekspirova - i pored okolnih kuća u stilu epohe u tolikoj se meri polaže na autentičnost da se u muzejskoj bašti sadi samo cveće koje je u Engleskoj bilo omiljeno u 16. veku.

Uvek se nastoji, ako je memorijalni muzej većih razmera, da se idejnost i rad stvaraoaca veže sa epohom i sredinom; ako je muzej-kuća da se istaknu detalji karakteristični za njegovu ličnost i atmosferu u kojoj je živeo. Prikazana u svome vremenu i sredini, ali sa individualnim crtama i sa detaljima životnim koji doprinose specifičnoj atmosferi, ličnost postaje izrazitija i prirodnija.

U Muzeju Viktora Igoa u Parizu jedan sto nam otkriva njegovo osećanje socijalnosti, izraženo akcijom u dobrotvorne svrhe. Sto je Igo sam načinio; u četiri ugla stola su ugrađene četiri metalne mastionice, a ispred njih su potpisani Igo, Zola, Balzak i Dima sin. Sto je prodan skupo na lutriji da se pomogne sirotinji, a docnije kupljen da bi se izložio u Muzeju Igoa.

I u drugim memorijalnim muzejima dočaravanje atmosfere je manje ili više postignuto: nameštajem iz epohe, ličnim predmetima, portretima i fotografijama, prepiskom, dnevnicima, beležnicama, zabeleškama na marginama knjiga i drugom dokumentacijom. Tako je, na primer, u Geteovom muzeju u Vajmaru, Braće Grim u Kaselu, Viktora Igoa u Parizu, Puškinovom muzeju-stanu u Lenjingradu, Prešernovom u Vrbi i u bezbrojnim memorijalnim muzejima sveta.

Jedan od Tolstojeva dva muzeja u Moskvi smešten u njegovoj kući je memorijalni muzej gde se u uređaju kuće, bašte, u drvenoj baštenskoj klupi bez naslona oseća jednostavnost karakteristična za Tolstoja i njegova uzdignutost nad materijalnim. Bogatiji budoar i garderoba njegove žene Sofije Andrejevne otkrivaju nesklad njihovih karaktera. Atmosfera je dočarana u

punoj meri. Ulica u kojoj se nalazi ovaj muzej-kuća bila je doskora jedina u Moskvi sa kaldrmom i možda je radi autentičnosti trebalo tako i dalje ostaviti. Ali u samoj kući-muzeju autentičnost je postignuta, čini mi se, u mnogo većoj meri nego u drugim evropskim memorijalnim muzejima koje sam posetila. Moglo bi se reći da se tu radi o oživljavanju atmosfere. U poluosvetljenoj trpezariji sto je postavljen, časovnik otkucava i posetiocu se čini da će se članovi porodice iz vrta požuriti na ručak. U dečijoj sobi pored drvenog konja leži lopta, a malo dalje je otvorena sveska sa dovršenim zadatkom, kao da je dote, kada je napisalo zadatak, uzelo loptu, a zaboravilo da zatvori svesku, pa pošto ga je neko pozvao bacilo loptu, ona se otkotrljala, zaustavila i čeka da je podignu.

U pogledu detalja koji oživljavaju atmosferu čini mi se da su ruski memorijalni muzeji nenadmašni. Na vratima Čehovljeve kuće-muzeja u Moskvi stoji mesingana tabla i na njoj starim pravopisom napisano: Anton Pavlovič Čehov , Vrač 1)

U Uljanovsku, u Lenjinovom muzeju-kući, gde je živela njegova porodica i on kao dečak i mladić, da bi se izazvala atmosfera porodičnog života, kraj kreveta njegove majke pored nekoliko njenih omiljenih knjiga stavljeno je i započeto plektivno, dok su u sobi njegovih malih sestara i brata jednostavne igračke razbacane po podu.

U Rjepinovom muzeju Penati, u mestu Rjepino, pored potpune vernosti onom kako je kuća bila nameštena za vreme Rjepinovog života, u ateljeu slikarevom obešeni su na čiviluku sukneni ogrtač i bandura koji se javljaju na njegovoj slici Zaporošci odgovaraju turskom sultanu, a poznato je da je Rjepin skupljao narodna odela i vršio etnografska ispitivanja da bi na svojim slikama verno prikazao narod i njegov život.

Do ovakvih finesa pri stvaranju memorijalnih muzeja može se ili u zemljama gde je kulturno blago dobrim delom očuvano, gde postoje materijalni uslovi i gde se ljudi prema stvaraoцима odnose pijetetom. Obilje kulturne zaostavštine omogućava da se u Sovjetskom Savezu pojedinim stvaraoцима posvete i dvatri, ili više muzeja. Pored pomenute Tolstojeve kuće-muzeja u Moskvi i druge na njegovom imanju u Jasnoj Poljani, postoji u Moskvi i Državni književni Tolstojev muzej, osnovan 1912. dve godine po Tolstojevoj smrti, u kome se nalaze svi njegovi rukopisi od prvih dečjih pokušaja do poslednjih zapisa i za beležaka tri dana pred smrt. Zahvaljujući ovoj rukopisnoj građi izdata su Tolstojeva celokupna dela u devedeset knjiga. Muzej ima i sve njegove fotografije (16.000) i oko 10.000 njegovih pisama, a 50.000 pisama upućenih njemu.²⁾

1) Na žalost, ovaj muzej nisam mogla da vidim jer je oba puta kada sam bila u Moskvi bio zatvoren radi opravke.

2) Nikolai Bepalov, Les musees Tolstoi en USSR, Museum, volume XVI, No 1, 1963, 15-17.

Kod ovakog obilja materijala nije čudo što pored tri velika Tolstojeva muzeja i pored spomen-sobe na železničkoj stanici gde je umro postoji u Lenjingradu u književnom institutu Puškinski dom i Tolstojeva spomen-soba sa njegovim originalnim rukopisima, ličnim predmetima, portretima i bistama.

Sasvim je prirodno da postoji razlika između muzeja u kojima je akcenat na intimnom životu stvaraoca i atmosferi u kojoj je živeo i stvarao i muzeja koji sa instruktivnim ciljem najviše prikazuje njegovo delo. Prvi deluju toplije i približavaju stvaraoca kao čoveka, drugi deluju naučnije i više ocrtavaju lično i umetničko izgrađivanje, njegov rad i društveni uticaj. Pa ipak i u postavkama ove druge vrste naučna ozbiljnost se može oživeti zanimljivim detaljem. Tako u Državnom muzeju L.N. Tolstoja, gde je akcenat na prikazivanju književnog i socijalnog rada Tolstojevog, jedan dečji crtež dovede za trenutak posetioca skoro do razneženosti. Poznato je da je Tolstoj osnovao školu za seljačku decu u Jasnoj Poljani i da se sam starao o učenju i vaspitanju učenika. Na crtežu jednog učenika iz njegove škole vidimo rvanje dvojice dečaka na času gimnastike i Tolstoja kako posmatra borbu. U uglu crteža mali crtač je napisao: "Lev Nikolaevič milo čelovek". Tolstoju zaista nijedno priznanje za njegov socijalni rad nije moglo biti milije od ovog spontanog dečijeg izliva ljubavi, a svakako i onima koji sa interesom i razumevanjem posmatraju postavku muzeja govori više od neke duge legende.

Kod nas ni istorijski događaji, ni materijalne mogućnosti, ni opšti kulturni nivo nisu omogućivali osnivanje većeg broja muzeja, a još manje njihovu stručnu postavku. Kulturni materijal je u burnim događajima propadao, niski stupanj obrazovanosti naših ljudi potpomagao je ovo propadanje, a nebriga je učinila da se mnogo nepovratno izgubilo. Sve ovo pogađa u velikoj meri i memorijalne muzeje, one koji postoje i one koje bi trebalo osnovati te se u ovim prvim zbog nedostatka materijala, naročito ličnih predmeta stvaralaca, oseća izvesna beživotnost i pored toga što su stručnjaci u njihove postavke ulagali znanje, istraživački napor i ljubav.

Zato bi svakim sačuvanim intimnim detaljem trebalo osvežiti postavke memorijalnih muzeja. U Vukovaru i Dositejevom muzeju karakter izložbe je, i pored Vukovih ličnih predmeta, pretežno, instruktivan. Pa ipak i jedna mala cedulja na kojoj je Vuk napisao svojoj verenici Ani Kraus uporedo i nemački i srpski: "Ich liebe dich von ganzen Herzen" - "Ja te ljubim od svega srca" unosi intimno u postavku i približava Vuka kao čoveka posetiocu.

Tradicija memorijalnih muzeja je u Srbiji, kao, uostalom, i u Jugoslaviji, slaba. Poznato je da je po smrti kneza Miloša u topčiderskom konaku sve ostalo namešteno kao za njegova života. Tu je bio njegov jednostavan nameštaj, krevet,

3) Ljiljana Simić Konstantinović, Nakadanji muzej kneza Miloša, Zbornik Narodnog muzeja, Beograd, 1964, 411-415.

minderluk, haljine, posmrtna maska, slike, među njima dvadeset slika Uroša Kneževića. Izgleda da je sve ovo bilo dostupno publici po onome što je o Miloševom konaku zabeležio Feliks Kanic 1868. godine, neposredno posle ubistva kneza Mihaila.

Svakako je zanimljivo da je memorijalni muzej kneza Miloša osnovan pre nego mnogi memorijalni muzeji značajnih ličnosti u Evropi koji su bili njegovi savremenici. Ali tu činjenicu svakako ne treba tumačiti našim smislom za čuvanje muzejskog materijala, to je pre izraz pieteta kneza Mihaila prema ocu.

Godine 1905. stvari kneza Miloša su iseljene iz konaka da bi se uselila topčiderska policija! Ovaj postupak pokazuje kako je kod nas slabo bio razvijen smisao za čuvanje muzejskog materijala. Pošto Narodni muzej nije imao mesta i nije mogao da preuzme ove stvari one su bile jedno vreme u Državnom arhivu. Godine 1907. u manjoj zgradi Narodnog muzeja koja je bila na Kraljevom trgu (na mestu gde je danas nova zgrada Filozofskog fakulteta) uređena je Miloševa soba pristupačna publici, ⁴⁾ ⁵⁾ ali je u prvom svetskom ratu uništena od austrijske granate.

Koliko sam uspela da utvrdim, između dva rata od memorijalnih muzeja i zbirki u Jugoslaviji postojale su samo spomen-sobe Karadžorđa, Kneza Miloša, ⁷⁾ Vuka Karadžića ⁶⁾ u Narodnom, docnije Muzeju kneza Pavla, ⁷⁾ Dvor kralja Nikole na Cetinju, Muzej Jovana Jovanovića Zmaja u Sremskoj Kamenici, Galerija Bukovac u Cavtatu i Prešernova spomen-kuća u Vrbi.

Tek po oslobođenju, krajem pedesetih godina počinju da se osnivaju memorijalni muzeji i osnivaju se u sve većem broju šezdesetih i sedamdesetih godina sve do danas.

U Beogradu sada ima devet memorijalnih muzeja posvećenih stvaraocima: Vukov i Dositejev, Nikole Tesle, Tome Rosandića, Jovana Cvijića, Spomen-atelje Paje Jovanovića, Spomen muzej Nadežde i Rastka Petrovića, Galerije Petra Dobrovića i Petra Lubarde i Spomen-soba Dobrice Milutinovića. Dva memorijalna muzeja su posvećena istorijskim događajima:

4) Miloje Vasić, Srpskoj Kraljevskoj Akademiji Nauka izveštaj o stanju i radu u Narodnom muzeju u god. 1907. - Godišnjak SKA, XXI, 1907. 264.

5) Vlad. R. Petković, Narodni muzej u 1923. godini, Godišnjak SKA, XXXII, 1923, 285.

6) Soba Vuka Karadžića bila je otvorena za publiku u Narodnom muzeju već 1900. godine kao što se vidi iz Opisa stvari iz zaostavštine Vuka Stef. Kradžića (Beograd, 1900, V) u prvom svetskom ratu delimično oštećena, a posle rata izložena je bila u Kulturno-historijskom muzeju dok nije prenesena u Muzej kneza Pavla. (Radi se istom, Narodnom muzeju kome je tokom vremena bio menjan naziv).

7) Milan Kašanin, Muzej kneza Pavla, Jugoslovenski istorijski časopis, II, 1936, 421-430.

Muzej prvog srpskog ustanka i Muzej 4. jula 1941. godine; jedan je posvećen borbi putem štampe protiv okupatora za vreme poslednjeg rata: Muzej ilegalnih partijskih štamparija, a Muzej banjickog logora posvećen je životu, mučenjima i stradanju naših rodoljuba u logoru na Banjici. Muzej 25. maja predstavlja specifičan memorijalni muzej u kome su izloženi rođendanski i drugi pokloni drugu Titu.

Vukov i Dositejev muzej osnovan je u najstarijoj očuvanoj zgradi u Beogradu iz 18. veka. U ovoj turskoj kući bila je smeštena Velika škola, koju je za vreme prvog ustanka 1808. godine otvorio Dositej. U njoj je Vuk Karadžić bio jedno vreme učenik te je tako zgrada zato što je vezana i vremenski za obojicu, autentična. U Muzeju je prikazan život i rad Dositejev i Vukov, akcentat je stavljen na revolucionarni značaj obojice za naš jezik, književnost i kulturu. Razume se da u zgradi iz 18. veka postavka ne može da bude moderna. Njene drvene vitrine i legende ne moraju biti najbolje rešenje, ali svakako odgovaraju zgradi u kojoj su izložene.

Naprotiv, u Muzeju Nikole Tesle sve je u postavci moderno kao u nekim skandinavskim muzejima, kako jedino i odgovara muzeju gde je prikazan život i delo naučnika, pronalazačavizionara koji je u oblasti elektrotehnike zadužio čitavo čovečanstvo.

Potpuno modernu postavku zahtevaju modeli raznih motora i mašina Teslinih koji se puštaju u pogon da bi posetioci videli kako rade i šta se njima postiže. Očiglednost rada ovih modela deluje instruktivno. Učenici, najčešći posetioci ovog Muzeja, uvek su uzbuđeni kad pored ostalog mogu da vide kako se vodena energija pretvara u električnu: voda okreće malu turbinu, turbina pokreće električni generator, a generator napaja strujom sijalicu koja zasvetli.

Pored prikazivanja Teslinih pronalazaka, dokumentacije iz štampe i literature o njemu vešto je istaknut njegov značaj delimično i dobrom postavkom. Pored znatno uveličane fotografije Tesline rodne kuće u Smiljanu stavljene su s leve i desne strane u njenoj visini pokretne table s fotografijama i pismima čuvenih naučnika Tesli, u kojima mu čestitaju 75. rođendan i ističu značaj njegovih pronalazaka za nauku i čovečanstvo.

Teslin značaj je još više istaknut davanjem ovih suprotnosti: u maloj beznačajnoj kući rodio se čovek čiji su vizionarski pronalasci prevazišli sve što su drugi postigli na istom polju. To s divljenjem potvrđuju naučnici čija se pisma nalaze izložena na pokretnim tablama.

U celoj postavci nema ničeg toplog (ne unose to ni Teslini lični predmeti - jedino lična torba koju je Tesli istkala majka, a on je sačuvao do kraja života). Ali, postavka ne može ni biti drukčija, u potpunosti odgovara prikazivanju života i rada naučnika koji je ceo svoj vek proveo u hotelskim sobama i, radeći stalno na svojim pronalascima, zaboravio svoj lični život.

Zato pored uvodne legende koja govori o štampariji ničeg drugog nema sem materijala koji je štampan, fotografija, dokumentacije i oružja onih koji su radili u njoj kao i njihovih posmrtnih odlikovanja.

Muzej banjičkog logora je primer vrlo prostudirane i dobre koncepcije i jednostavne, ali neobično uspele postavke. Smešten je u prizemno odeljenje nekadašnjeg banjičkog logora. Silazeći niz stepenice posetilac će na kraju hodnika ugledati šipke kakve su stajale između delova hodnika u logoru. Iza šipki je fotografija sa ljudima snimljenim u prirodnoj veličini. Oni stoje poređani i licem okrenuti prema zidu jer su ih prozvali na streljanje. U hodnik ulazi nemački oficir. Posetilac se već na ulazu vešto uvodi u logorsku atmosferu, a fotografija sa ljudima koji su izvedeni radi streljanja u perspektivi deluje ubedljivo.

Sve dočarava atmosferu logora: šipka i katanac na vratima koja iz hodnika vode u jedinu izložbenu prostoriju muzeja, sva potkloбуčena cipela logoraša, igračke koje su zatvorenice od materijala do kojega su mogle doći pravile i po onima koji su puštani na slobodu slale svojoj deci. A sloboda je bila tako nestvarna i tako lepa da su zatvorenice iz sobe smrti načinile kao minijaturnu lutku obučenu u čipku skinutu s ženskog rublja, sa rukama iznad glave u kojima je venac od crvenih ruža.

Potresno deluje vitrina sa torbom dr Rakilo Mičić već i zbog svog sadržaja: četka za kosu i češljevi i natrula benkiца lekarkine ćerke koja je s njom streljana. Isto tako potresno deluje rukavica deteta od dve, tri godine. Da li je majka isplela za dete rukavice da bi ih poslala po nekom ko izlazi na slobodu, pa nije uspela da isplete i drugu jer su je prozvali na streljanje? Ili je to rukavica nekog streljanog deteta?

Da se atmosfera logora jače izazove puštaju se magnetofonske trake. Čuje se naredba za osnivanje banjičkog logora, opisuje se težak život u njemu, čuje se pesma logoraša, odlomci iz njihovih pisama koja su uspeli da proture roditeljima i rođacima ("Svako veče sve nas je manje u sobi"), potresni citat iz pisma majke logorašice dvogodišnjoj kćeri.

Koliko je koncepcija i postavka izložbe ovog muzeja dobra, vidi se ne samo po reagovanju posetilaca (učenici često i plaču), njihovim zapisima u knjigu utisaka (ne samo bivši logoraši, njihovi rođaci i deca nego i drugi posetioci su vrlo potreseni) nego i po tome što posetioci živnu kad izađu odavde kao da su se izbacili more ili teškog sna.

U Muzeju 25. maj izloženi su pokloni koje je drug Tito dobio za svoje rođendane: pojedinci, organizacije, seljaci, pioniri slali su ih sa željom da manifestuju svoju ljubav prema njemu. Pokloni su nekad od visoke umetničke vrednosti kao

što je mozaik iz Gamzigrada, slike i skulpture naših poznatih umetnika, ali i ručni radovi seljanki i jednostavni naivni radovi učenika seoskih škola. Izloženi su i pokloni koje je na svojim putovanjima dobio od mnogih državnika i veliki broj štafetnih palica koje omladina nosi iz najudaljenijih krajeva naše zemlje.

Postavka u Muzeju je sasvim moderna, kao što zahteva materijal u njemu izložen. Slike i skulpture dolaze još više do izraza dobro raspoređene u velikom prostoru.

Muzej 25. maja je atraktivan ne samo po neobično lepoj lokaciji, zanimljivim i neobičnim poklonima nego i po tome što se u njemu gotovo svakog dana prikazuju filmovi u boji o putovanjima druga Tita.

Godine 1974. otvorene su u Beogradu Galerija Petra Dobrovića i Galerija Petra Lubarde. Modernim uređenjem i dobrom postavkom u prvoj slike Petra Dobrovića dolaze do punog izražaja, a značaj i brojnost onog što je ovaj naš veliki slikar stvorio dopunjavaju slike smeštene u najsavremeniji depo dostupan oku posetioca.

Da se celokupno slikarsko delo Dobrovićevo sačuva zasluga je njegove supruge, koja je uz velika odricanja njegove slike godinama čuvala i ni u slučajevima veće potrebe nije ih otuđivala.

Galerija Petra Lubarde, smeštena u kući gde je on stanovao dugi niz godina, svojim skućenim prostorom i prenatrpanošću ne dopušta da Lubardine slike dođu do punog izražaja. Sasvim prirodno onebi zahtevale veći prostor i drukčiju postavku.

Oba ova memorijalna muzeja su čisto galerijskog tipa pa je u njima prirodno akcenat na delu slikara.

Početkom ove godine otvoren je Spomen muzej Nadežde i Rastka Petrovića smešten u kući njihove sestre slikarke Ljubice Luković. Ovaj muzej značajnih srpskih umetnika dvadesetog veka: talentovane slikarke i originalnog književnika deluje bez atmosfere jer oni nisu tu živeli. Prvi deo posvećen Nadeždi Petrović je čisto galerijski, a u drugom posvećenom Rastku Petroviću, sa nešto njegovih knjiga, u naknadno konstruiranoj radnoj sobi bez ijednog lišnog predmeta, izloženo je u jednoj zidnoj vitrini više afričkih skulptura koje je književnik doneo sa puta po Africi. Pored izloženih fotografija i prepiske ovaj muzej deluje dosta šturo. Teško je i bilo stvoriti atmosferu sa materijalom kojim su raspolagali stručnjaci za ovu izložbu jer nije sačuvan nameštaj umetnika ni njihovi lični predmeti.

U unutrašnjosti Srbije postoji nekoliko memorijalnih muzeja posvećenih stvaralocima: Muzej Bore Stankovića u Vranju, Stevana Mokranjca u Negotinu, istoričara Jovana Rajića u

Kovilju, Jovana Jovanovića Zmaja u Sremskoj Kamenici, Đure Jakšića u Srpskoj Crnji, Muzej Radeta Drainca u selu Trbunju kod Prokuplja, Galerija Milene Pavlović Barili u Požarevcu, Vukova spomen-kuća u Tršiću, spomen-soba vojvode Živojina Mišića u Narodnom muzeju u Valjevu, a u selu Klincima spomen-kuća narodnog heroja Dragojla Dudića; verovatno će ove godine biti otvorena i spomen-kuća Save Šumanovića. 9)

Muzej Bore Stankovića u Vranju smešten je u kući u kojoj se književnik rodio. Da bi u njemu sve delovalo autentično, od starih Vranjanaca su nabavljene mnoge stvari. Kako joj je u ratu stan izgoreo i u njemu rukopisi i lični predmeti Stankovićevi, njegova ćerka Stanka mogla je da pokloni Muzeju samo očevu bistu. Zato su mesto rukopisa izložene kseroks-kopije Stankovićevih originala sačuvanih u Narodnoj biblioteci u Beogradu. Fotografije Stankovićeve i nešto dokumentacije u njemu priložio je jedan kolekcionar.

Muzej Stevana Mokranjca smešten je u njegovoj kući u Negotinu, koja je spojena sa jednom susednom kućom da bi se dobio veći prostor za izlaganje. U sobi za muziciranje izloženi su klavir i violončelo na kojima je Mokranjac svirao. Ostali delovi kuće namešteni su dosta skromno. Izložen je Mokranjčev portret i više fotografija, a u vitrinama su izložena Mokranjčeva štampana dela, original VI rukoveti, programi koncerata. U Muzeju ima i nekoliko ličnih predmeta koje je ustupio kompozitorov sin.

U Memorijalnom muzeju Jovana Rajića koji se nalazi u manastirskom konaku u Kovilju u četiri sobe prikazan je njegov život: udžbenici i knjige koje je čitao, njegova dela, originalni rukopisi kao i njihove fotokopije. Izložen je i veći broj fotokopija dokumenata u vezi s Rajićem. Po saopštenju Jovana Dundina, kustosa Vojvođanskog muzeja, u Memorijalnom muzeju Jovana Rajića, materijal je eksponiran na zidnim površinama i u zastakljenim vitrinama. Razmeštaj vitrina, predmeta u prostoru i zidnih eksponata odgovara arhitekturi prostora, tematici i nastojanju da se omogući što neposredniji, prisni kontakt sa izložbenim materijalom."

Muzej Đure Jakšića nalazi se u Srpskoj Crnji, u kući gde se pesnik rodio. Na nju je 1932. o stogodišnjici Jakšićevog rođenja stavljena spomen-ploča, a 1957. otvoren je muzej čija je postavka posle nekoliko godina proširena. U tri odeljenja izložene su fotokopije glavnih slikarskih dela Jakšićevih, pozorišni plakati kojima se objavljuju izvođenja Jakšićevih drama. Izložena su i neka Jakšićeva pisma, slika njegova ateljea u Jagodini, kuće u Kragujevcu i Minhenu u kojima je stanovao. Od ličnih predmeta Jakšićevih ništa nije sačuvano, ali Muzej izlaže i neke originale. To su matična knjiga sa upisanim Jakšićevim rođenjem, rukopis jedne njegove nedovršene pripovetke i govor na grobu đaka u Požarevcu.

9) U njoj će, kako me je ljubazno izvestila Nadežda Grozdanić, direktor ove galerije, biti njegova radna soba i atelje opremljeni Šumanovićeve nameštajem, ličnim predmetima i dokumentacijom vezanom za njegov život i stvaranje.

Sasvim prirodno, većina memorijalnih muzeja u unutrašnjosti mora svoje postavke podešavati prema kućama - u starijima kućama ne mogu se davati moderne postavke.

Međutim, Muzej Jovana Jovanovića Zmaja otvoren još pre rata u Sremskoj Kamenici, u kući u kojoj je Zmaj proveo poslednje godine svoga života dobio je prošle godine novu stalnu izložbu, koja je odlična po koncepciji i moderna u postavci.

Koncepcija izložbe je da se Zmaj prikaže kao čovek i pesnik, u ličnom i porodičnom životu, kao lekar, urednik i saradnik književnih listova i časopisa, dečiji pesnik, ilustrator tih pesama. Život i delo Zmajevog prikazano je na panoima, u zidnim vitrinama i na većem broju legendi. Pored kseroks-kopija njegovih rukopisa, na staroj hartiji, koje daju iluziju originala, izložene su fotografije, dokumentacioni materijal, Zmajevi lični predmeti i predmeti članova njegove porodice. Tu su razna izdanja njegovih dela i dela autora koji su pisali o njemu. Veći deo muzeja deluje instruktivno: u tri sobe prikazano je Zmajevog delo, a jedna soba ima izgled kakav je imala i za njegova života. U njoj se nalazi autentičan nameštaj, slike i mnogi Zmajevi lični predmeti.

Postavkom stalne izložbe u Zmajevom muzeju, gde je instruktivni deo važniji, a gde je ujedno "Zmajevom sobom" unesena i atmosfera njegove kuće dato je najbolje rešenje: posetilac upoznaje u potpunosti Zmaja kao čoveka i kao pesnika.

Izgleda da je tako uopšte najbolje postavljati izložbe književnika i naučnika, dok u muzejima likovnih umetnika instruktivni deo može da se svede na manju meru jer se lepota i značaj njihovog dela može osetiti posmatranjem.

Tako u Galeriji Milene Pavlović Barili u Požarevcu samo jedna kraća legenda govori o slikarki, dok njene slike nenadmašne u koloritu i nekada vrlo maštovite govore o vrlo talentovanom umetniku.

Ova galerija dozidana je u kući majke Milene Pavlović Barili. U njoj je slikarka provela detinjstvo. Nešto nameštaja, njenih i porodičnih fotografija daje samo malo atmosfere jer se oseća da je sve naknadno skupljano, da tu dugo nije niko živeo. Maska slikarkine neobične lepe i prefinjene ruke umesto topline unosi neko sumorno osećanje kod posetioca.

Vukova spomen-kuća u Tršiću obnovljena je 1937. godine na mestu gde se nalazilo ognjište njegove kuće, koju su Turci u Prvom ustanku više puta palili. Ognjište, kotao nad njim obešen, nešto drvenog posuđa i nekoliko Vukovih ličnih predmeta, pozajmljenih iz Vukovog i Dositejevog muzeja doprinose oživljavanju ove kuće.

U selu Trbunju kod Prokuplja književnici iz ovog kraja u saradnji sa Narodnim muzejem Toplice - Prokuplje osnovali su Muzej Radeta Drainca. Muzej se nalazi u njegovoj radnoj kući. Nameštaj je autentičan; izloženi su lični predmeti, rukopisi i knjige pesnikove."

Prošle godine otvoren je u manastiru Bođanima Muzej Hristifora Žefarovića, srpskog grafičara i slikara iz prve polovine osamnaestog veka.

U projektu je da se u Beogradu otvori više memorijalnih muzeja: Branislava Nušića, Veljka Petrovića i spomen-soba Mihaila Petrovića-Alasa.

Za prvi muzej je Gita Predić Nušić ostavila salon i, što je naročito važno, Nušićevu radnu sobu, neke od njegovih rukopisa, fotografije i drugu dokumentaciju. Osnivanje Nušićevog muzeja odlaže se jer treba da se reše neka pitanja oko zgrade u kojoj je Nušić živeo, radio i umro. Ali ceo materijal za njegovu postavku evidentirao je Muzej grada Beograda, kojemu ga je Nušićeva ćerka ostavila.

Osnivanju muzeja Veljka Petrovića može se lakše pristupiti jer bi bio smešten u kući u kojoj je književnik stanovao nekoliko godina pred smrt te je sve namešteno kao za njegovog života, a njegovi rukopisi, biblioteka, zbirke umetničkih dela, stilski nameštaj 18. i 19. veka sređeni su i popisani.

Ne izgleda sasvim jasno zašto se izvesni problemi kod osnivanja memorijalnih muzeja, galerija i spomen-ateljea ne bi mogli rešiti. Ako je pitanje otežano kao na primer kod osnivanja Nušićevog muzeja gde naslednik za iseljenje postavlja vrlo teške uslove, zar su nepremostivi stambeni problemi za osnivanje spomen-sobe čuvenog matematičara Mihaila Petrovića-Alasa?

Na osnivanju svih ovih i mnogih drugih memorijalnih muzeja trebalo bi ubrzano raditi, ali kako to nije moguće trebalo bi makar srediti, popisati i voditi računa o materijalu koji će se tako sačuvati za muzeje kada se budu osnivali. Razume se da je neuporedivo lakše osnovati memorijalni muzej za koji je skoro sav materijal sačuvan. Tako je za osnivanje Vukovog i Dositejevog muzeja Vukovu zaostavštinu, istina znatno umanjenu, Narodni muzej ustupio, kompletna Teslina zaostavština prenetu je u zemlju i predata za osnivanje njegovog muzeja. Toma Rosandić je kuću sa celim inventarom, mnogim svojim skulpturama i ličnim arhivom ustupio na osnivanje svoga muzeja. Spomen-atelje Paje Jovanovića osnovan je od legata koji je slikar za života predao Muzeju grada Beograda. Za mnoge memorijalne muzeje koji su u projektu da se otvore olakšano će biti osnivanje jer su rođaci predali ili prodaju gradu o stvaracima.

Ali koliko je ovakve građe naše kulturne istorije nestalo nepovratno! Najviše je propalo u burnim istorijskim događajima i ratovima, a mnogo i zbog male obrazovanosti kao i zbog ravnodušnosti i nebrige. Da se osvrnemo na svoje savremenike, zar se nije moglo nastojati da se u Beogradu sačuva atelje Uroša Predića sa nameštajem, ličnim predmetima, mnogim umetnikovim slikama i sa dokumentacijom od skoro devedeset godina. Toga ateljea u Bitoljskoj (danas Ulica Lole Ribara) sećam se dobro. Bio je veliki, svetao, udoban sa divnim pogledom na Dunav. A sve je to gotovo čekalo, trebalo je samo prihvatiti. Umetniku nije ni dat takav predlog, verovatno i pored svoje poznate skromnosti on ne bi imao ništa protiv da ostavi legat za osnivanje spomen-ateljea, a neki od naslednika njegovih bi se odrekli svoga dela slika da bi mogle ostati izložene u njemu.

Zar se u Skerlićevoj ulici nije mogao osnovati spomen-atelje Đorđa Jovanovića, jednog od pionira srpskog vajarstva?

Zar se može zamisliti da ne postoje spomen-ateljei naših odličnih slikara Mila Milunovića, Zore Petrović, Moše Pijade i Đorđa Andrejevića Kuna?

Trebalo bi otvoriti i spomen-ateljee Dragomira Glišića, Milice i Nikole Bešević, Jelisavete Petrović. Naravno da bi na svaki način trebalo osnovati spomen-atelje Bete Vukanović mada je njena izričita želja bila da se to ne čini. U Ulici Todora Dukina dve skromne kuće očekuju da se u njima urede spomen-ateljei slikara Miloša Golubovića i Vase Pomorišca. Možda bi se u jednoj zgradi sa više prostorija mogao postaviti memorijalni muzej posvećen većem broju umetnika iz istog vremena, prirodno ne samo sa njihovim slikama i skulpturama, nego i sa dokumentacijom o njima, njihovom prepiskom i ličnim predmetima.

Poslednji je čas da se nastoji na sakupljanju građe za eventualne memorijalne muzeje naših starijih savremenika i svakako naših zaslužnih stvaralaca u 19. veku jer bi se velikim nastojanjem i za muzeje ovih drugih mogla sakupiti građa.

Od kolike je važnosti da se osnuju muzeji stvaralaca koji su do nedavno bili, ili su još uvek naši savremenici ne treba mnogo dokazivati. Njihove porodice i rođaci imaju rukopise, slike, skulpture, prepisku, dokumentaciju, lične predmete. Potrebno je da se sve to bar evidentira da bi se sačuvalo za muzeje koji će se jednom osnovati. Ako naslednici nisu voljni da poklone zaostavštinu stvaralaca, treba se sa njima nagoditi - u protivnom slučaju bićemo opet svedoci kako se slike i skulpture naših najboljih slikara i vajara prodaju po inostranstvu, rukopisi naših književnika nestaju u privatnim zbirkama koje ljubomorno čuvaju pojedinci, ili se gube, a predmeti naših značajnih ljudi, nekada vezani i za našu istoriju, završavaju u komisijama.

Još bi se mogli ispraviti i neki od ranijih velikih propusta koji bi morali biti ispravljani. Radi primera navodi se samo nekoliko. Zar bismo smeli dozvoliti da u Valjevu, u Gracu u kući u kojoj se rodio Milovan Glišić samo nekoliko fotografija, među njima i jedna na kojoj pije i blaženo se osmehuje, podsećaju na njega? Fotografije su izveštane po zidovima kafane koja se nalazi u Glišićevoj kući i ova poslednja deluje kao reklama koju su stavili da se alkoholna pića u njoj više toče. Zar Opštinska zajednica kulture ne bi mogla da osnuje ovde Glišićevu spomen-sobu? Istina na Glišićevoj kući je stavljena tabla s natpisom Spomen-dom Milovana Glišića, ali zar Glišić i kao književnik, i kao borac protiv birokratije, a još pre njegov drug Svetozar Marković, osnivač socijalizma u Srbiji nisu zaslužili da im se bar sada osnuju spomen-sobe, ako već ne muzej?

U Beogradu u Hilendarsjoj ulici 7. živeo je, radio i umro Laza Lazarević. To je na kući spomen-pločom obeležilo Srpsko lekarsko društvo. I to je dobro, jer da ono nije stavilo spomen-ploču izgleda da to ne bi učinili pozvaniji da obeleže kuću najboljeg srpskog pripovedača 19. veka, osnivača naše realističke pripovetke na psihološko-estetskom nivou. Koliko mi je poznato ni u Šapcu na kući u kojoj se rodio nije to obeleženo kao ni da je proveo dobar deo života onde.

Ne treba ni dokazivati koliki je propust učinjen što je dopušteno da se radi regulacije Palmotićeve ulice sruši kuća Jove Ilića, gde je trebalo osnovati muzej Vojislava Ilića, u kome bi pored njegovog života i rada bio prikazan život i rad njegovog oca Jovana i braće Milutina, Dragutina i Žarka, a ujedno društvene, političke i književne prilike u Srbiji, naročito u Beogradu od 70-ih do 90-ih godina prošlog veka. Kao što je poznato u kući Jovana Ilića se sastajali mnogi naši književnici: Đura Jakšić, Janko Veselinović, Radoje Domanović, Stevan Sremac, Milorad Metrović, među mnogima i pesnik-socijalista, štamparski radnik Kosta Arsenijević. Čest gost je bio i hrvatski kritičar Antun Gustav Matoš. Na književno izgrađivanje i političko opredeljenje mladog Branislava Nušića kao i na druge pisce početnike ova sredina je mnogo uticala.

I u svetskim razmerama je redak slučaj da se otac i tri sina posvete književnosti, a da se i četvrti njome bavi. Jovan Ilić i njegova tri sina Milutin, Dragutin i Vojislav ostavili su dubok trag u srpskoj književnosti. Otac kao panslavista i romantičar koji peva pod snažnim uticajem narodne pesme. Milutin, najstariji sin kao odličan komediograf, nepravedno je zaboravljen. lo) Njegova komedija Novo doba može se smatrati jednom od najboljih naših komedija XIX veka, i jednom od boljih naših komedija uopšte. Njen uticaj očigledan je na stvaralaštvo Branislava Nušića koji se, kao što je pomenu- to, formirao u Ilićevoj kući. I na Radoja Domanovića je Milutin Ilić uticao. Siže za svoju poznatu pripovetku Kraljević Marko po drugi put među Srbima Domanović je uzeo iz poeme Milutina Ilića Srbija.

lo) J. Šaulić, Milutin Ilić, Beograd, 1954.

Dragutin Ilić je pisao pesme, istorijske drame i dobre romane.

Vojislav i u pogledu teme i forme uneo novine u našu poeziju i približio je evropskoj. Neke njegove pesme spadaju ne samo među najlepše u srpskoj i jugoslovenskoj poeziji nego bi mogle ući i u antologije svetske književnosti (Julija, Korintska Hetera, Periklova smrt). Skoro svi srpski pesnici š krajā XIX i š početka XX veka počinju pevati pod Vojislavljevim uticajem.

Četvrti sin Jove Ilića Žarko nije mnogo pisao. Preveo je s ruskog Šekspirovog Troila i Kresidu. Pisao je humoreske za savremene šaljive listove. Samo ih je teško identifikovati jer su štampane anonimno. I Žarko je davao sižee našim piscima, na primer Domanoviću. U Sremčevim pripovetkama ima dosta anegdota preuzetih od Žarka Ilića. Zabeleženo je da je znao nenadmašno pričati. 11)

Sva četiri brata Ilića bili su napredni, a trojica su u svojim delima oštrom satikom udarali na političke i društvene prilike svoga doba u Srbiji.

Zar ova porodica književnika po značaju i uticaju književnom i po svom socijalnom delovanju nije zaslužila muzej?

Na žalost, kuća Jovana Ilića je srušena 30-tih godina ovoga veka.

Mnogi Beograđani pamte ovu prizemnu kuću koja je bila na uglu Dalmatinske i Palmotićeve ulice. Njen izgled je sačuvan na crtežu Ljube Ivanovića iz dvadesetih godina našega veka i na dvema fotografijama Jeremije Stanojevića iz nešto docnijeg vremena. 12) sl. 1, sl. 2, sl. 3.

Upoređujući dve fotografije kuće Jovana Ilića sa današnjim izgledom ugla Palmotićeve i Dalmatinske ulice i njeno udaljenje na jednoj fotografiji od Očne klinike, a na drugoj od susednih sačuvanih kuća i od ograde Palilulške škole (danas Osmogodišnja škola Vuk Karadžić) dolazimo do zaključka da se kuća Jovana Ilića morala nalaziti na samom uglu Palmotićeve i Dalmatinske. 13)

11) A. Matoš, Naši ljudi i krajevi, Zagreb, 1910.

12) Na crtež i na fotografije Ilićeve kuće ljubazno mi je ukazao Ljubomir Nikić. Stanojević je snimao po ulicama stare kuće u Beogradu i ostavio je zbirku oko 2.500 fotografija, koja se sada nalazi u Muzeju grada Beograda.

13) Ovo je potvrdio inženjer Milutin Maksimović, čiji je otac poznati prevodilac Jovan Maksimović imao kuću u Dalmatinskoj ulici broj sedam, udaljenu oko sedamdeset metara od kuće Jovana Ilića. Kao dete i gimnazista Milutin Maksimović je odlazio u kuću Jovana Ilića, gde je stanovala porodica Ilić koja nije bila u srodstvu sa pesnikom. Kao učenik gimnazije Maksimović je nacrtao ovu kuću. Sada je po tom crtežu dao plan kuće i njen izgled iz dvorišta. Njegovi crteži i sećanje bili bi dragoceni za rekonstrukciju.

Izgleda da je negde pred samu smrt Jovan Ilić bio primoran da proda kuću. Kupio je Dimitrije Đorić, trgovac. Na velikom placu podigao je vilu, a kuću Jovana Ilića je izdavao.

U Dalmatinskoj ulici bila je turska kaldrma, a pored kuća nije bio pločnik nego zemlja. Samo ispred kuće Jovana Ilića bila je staza od cigala, a ista takva kroz dvorište. Verovatno ih je Jova Ilić stavio, jer nije verovatno da bi Đorić toliko ugađao svojim stanarima.

Ne bi bilo teško da se kuća Jovana Ilića rekonstruiše na mestu gde je danas park dečijeg vrtića. Bila bi svega nekoliko metara dalje od mesta na kome se nalazila, gde je danas četvorospratnica. Postoji prazan prostor pa bi se donekle i bašta mogla rekonstruisati. Podizanje skromne prizemne zgrade ne predstavlja velike izdatke. Crtež Ljube Ivanovića i fotografije Jeremije Stanojevića daju njenu pravu sliku s ulice. Naravno da bi teže bilo vratiti veličinu bašte Jovana Ilića, odakle je Vojislav gledao Dunav i, kako pominje u jednom pismu, slušao slavuje kojih je bilo mnogo u obližnjoj Botaničkoj bašti. Inženjer Maksimović pominje da je u bašti Jovana Ilića bliže kući bila velika lipa, a nešto dalje orah, a uz ogradu na kraju bašte i uz njenu desnu stranu bio je zasađen jorgovan. (sl. 4 i sl. 5)

Mada ništa od stvari iz kuće Jovana Ilića nije sačuvano, ne bi ih bilo teško rekonstruisati. To je bio dosta skroman nameštaj. Za tu rekonstrukciju treba koristiti, kao što se uvek i čini, zapise savremenika i prepisku. Na primer, u jednom pismu svojoj drugoj ženi Zorki Filipović-Ilić Vojislav javlja da je njegova sestra Milica neki ukrasni predmet koji je on doneo svojim u Beograd iz Prištine 14) obesila iznad minderluka. Znači da su Ilićevi imali minderluk. Nije isključeno da je ta soba sa minderlukom imala još po nešto tursko jer je u to vreme uticaj turske materijalne kulture bio u Srbiji dosta jak. Kako je Jovan Ilić nosio fes, pevao ugledajući se i na tursku poeziju i unosio u svoje pesme turske reči, mogao je u kuću unositi i turske stvari. Pominje se da je i pušio na nargile.

Da je nameštaj bio jednostavan sudim po jednom ormanubifeu i jednom stolu iz kuće Ilićevih koji je imala Ljubica-Cica Ilić, bivša kućna pomoćnica Ilićevih - docnije žena Žarka Ilića. Ona je imala i nešto posuđa iz kuće i vrlo lepu venčanu čašu Jovana Ilića od debelog belog i crvenog stakla. Kod nje se nalazio i odličan portret Žarka Ilića koji je krejom radio neki Rus, verovatno za vreme Žarkovog bavljenja u Rusiji. Sve te stvari su ostale kućnoj pomoćnici Cice Ilić i onde sam imala prilike da ih vidim pre dvadesetak godina.

14) Službovao je onde kao sekretar srpskog konzulata kada je Branislav Nušić bio konzul.

U muzeju Vojislava Ilića trebalo bi izložiti najviše njegovih rukopisa, kao i rukopise njegovog oca i braće, osim toga njihovu prepisku, fotografije, kao i fotografije književnika sa kojima su bili u vezi, ako se nađe i po neki lični predmet.

U vezi sa izlaganjem rukopisa javlja se opšti problem kako kopijama postići iluziju da su izloženi originali. Većina originalnih rukopisa se čuva u arhivama, bibliotekama, a neki kod privatnih lica. Do poslednjih bi se moglo doći otkupom, a možda bi ih pojedinci i poklonili za muzej Vojislava Ilića. Ponešto od rukopisa bi možda ustupili arhivi i biblioteke.

Jedan postupak bio bi vrlo koristan koji se u svetu primenjuje pri prezentiranju rukopisa, mada, koliko mi je poznato, ne i kod nas. Kod nas se rukopisi kserografiju, ali se vidi da se radi o kseroks-kopijama U Puškinovom muzeju u Moskvi, međutim, posetilac ima utisak da su rukopisi originali. Znajući da se oni čuvaju u specijalnim gvozdanim kutijama u Puškinovom domu, u Lenjingradu, izgledalo mi je čudno da se u ovom muzeju nalaze u tolikom broju. Kustos muzeja dao je objašnjenje da se radi o kseroks-kopijama snimljenim na hartiji iz prve polovine XIX veka. Iz arhiva su izdvojene prazne strane molbi i raznih akata i na njima su kserografisani Puškinovi rukopisi te deluju kao originali. 15)

Do fotografija Vojislava Ilića moglo bi se doći po fototekama biblioteka i arhivama, mogle bi se naći i kod pojedinaца, a neke bi verovatno ustupila unuka Vojislava Ilića dr Milka Ivić, profesor Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

U muzeju bi trebalo izložiti pored prvog izdanja Vojislavljenih pesama iz 1887. godine i sva važnija izdanja njegovih pesama, dela Jovana, Milutina i Dragutina Ilića i neki list sa humoreskom Žarka Ilića.

Na kraju bi se moglo izložiti najvažnije od literature o Vojislavu i ostalim Ilićima.

Predlog za rekonstrukciju kuće Jovana Ilića deluje u našim prilikama pomalo utopijski, ali je nesumnjivo da bi muzej Vojislava Ilića osnovan u njoj pored opravdanosti svoga postojanja odigrao i značajnu ulogu u podizanju naše kulture: organizovanjem predavanja o Vojislavu i drugim Ilićima, kao i

15) Naknadno sam dobila obaveštenje od kustosa grada Novog Sada Mirjane Džepine da su na novoj stalnoj izložbi u Memorijalnom muzeju Jovana Jovanovića Zmaja, kojoj je ona autor zajedno sa kustosom Jelenom Simendić, izloženi i Zmajevi rukopisi kao kseroks kopije snimljene na staroj hartiji, autentičnih dimenzija po originalnim Zmajevim rukopisima koji se čuvaju u Rukopisnom odeljenju Matice srpske.

prikazivanjem epohe u kojoj su živeli i radili, i recitalima Vojislavljeve poezije i poezije pesnika njegovih savremenika.

Ali ma kako da ovaj predlog za osnivanje muzeja Vojislava Ilića može izgledati nerealan, mogao bi se ostvariti ne samo dotacijom države nego i priložima građana i ustanova.

Primera radi pominjem rad na osnivanju Puškinovog muzeja u Moskvi. Inicijativu za njegovo osnivanje dali su 1958. godine kulturni radnici i lica raznih profesija. 16) Zajednica je dala potrebne kredite i zgradu iz Puškinove epohe. "U vreme svoga osnivanja Muzej nije posedovao ništa; nijedan predmet za izlaganje." 17) Autor citiranog članka piše da je traganje za relikvijama Puškinovim ličilo na lančanu reakciju. Hiljade osoba je s oduševljanjem učestvovalo u ovom traganju. Osoblje Muzeja je moralo samo budno da prati tragove na koje mu je ukazivano, a isto tako da prihvata mnoge sugestije. Svaki put kad su štampa, radio i televizija objavljivali o novom nađenom predmetu ili novom poklonu stizalo je bezbroj novih predloga. Rad u Muzeju je bio težak, ali se radilo s oduševljenjem i posle dve i po godine rada polovina muzeja je bila otvorena, a 1968. godine Muzej je posedovao 6.000 umetničkih i predmeta primenjene umetnosti i 30.000 knjiga. Biblioteke, arhivi i muzeji ustupili su deo svog materijala Puškinovom muzeju, a kolekcionari su poklanjali nameštaj iz epohe, čitave zbirke slika, umetničkih predmeta i knjiga, portrete Puškinovih roditelja, lica koja su ga okružavala, prva izdanja njegovih dela, šta više i Puškinove lične predmete.

Iz ovog primera vidi se šta sve može da učini ljubav i oduševljenje u muzejskom, uostalom kao i u svakom radu.

-
- 16) Podaci su uzeti iz članka Aleksandra Krejna, Le Musée Pouschkin a Moscou. Museum, Volume XXI, No4, 1968, 286-289.

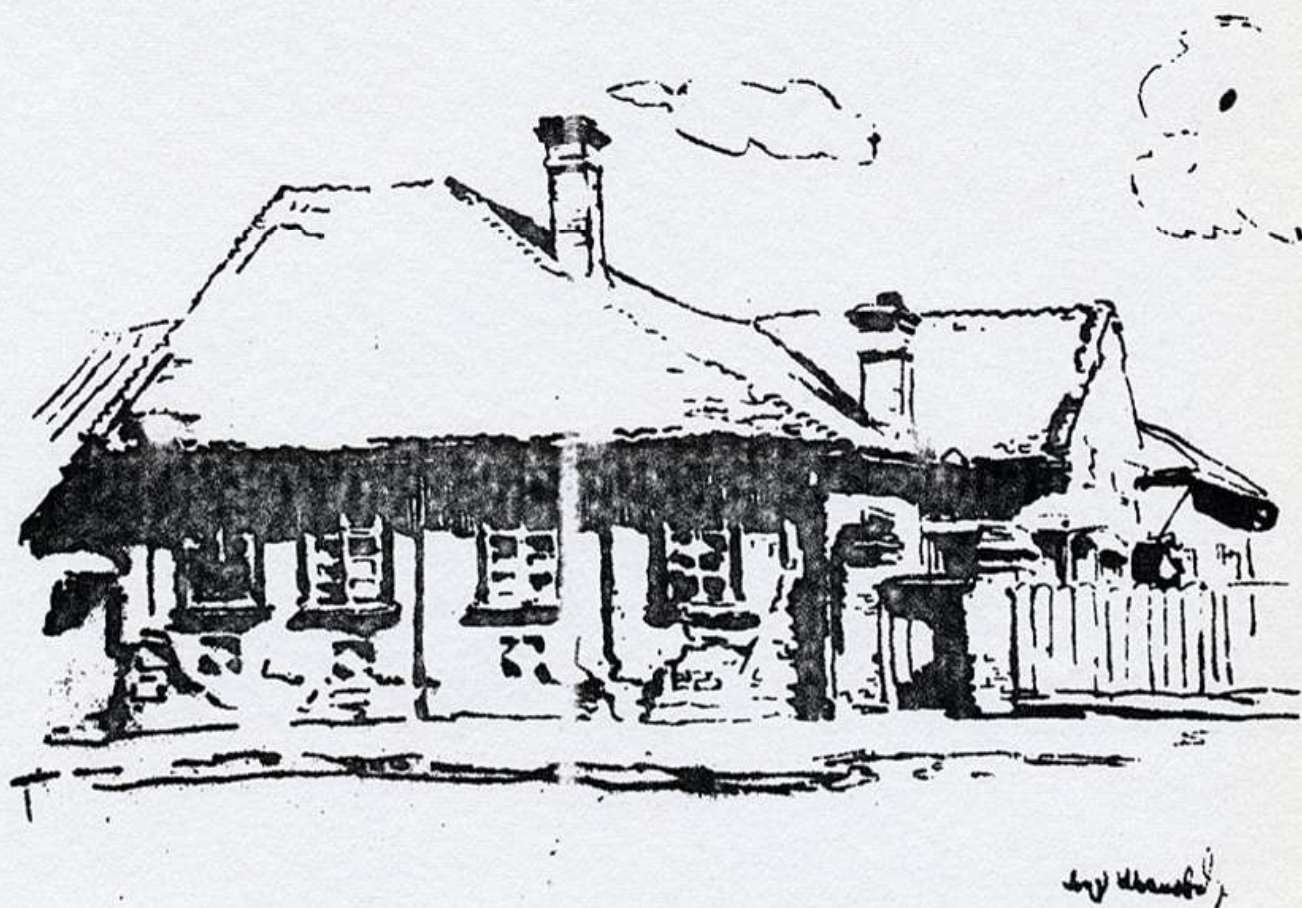
Mnogo opširnije opisao je Krejn, direktor Puškinovog muzeja u Moskvi, rad na njegovom osnivanju u knjizi Roždenie muze (Moskva, 1969). On je prikazao kako je nastajao ovaj muzej, kako je oduševljeni kolektiv stručnjaka uspeo da stvori skoro nemoguće: da počevši ni od čega (prilikom osnivanja Puškinov muzej nije imao ni jedan eksponat) stvori vrlo bogat muzej sa velikim brojem retkih originalnih predmeta, zbirki, portreta, pa i predmeta vezanih za Puškina.

Ova Krejnova knjiga nije samo poetska priča o tome kako je stvoren Puškinov muzej u Moskvi, nego je to knjiga o muzejskom radu, muzejskoj postavci, o muzejskoj profesiji. Kako je u svojoj vrsti originalna i veoma poučna trebalo bi je svakako kod nas prevesti.

- 17) Isto, 286.

Zar i kod nas ne bi mogli kulturni radnici, književnici i drugi umetnici dati inicijativu za osnivanje Muzeja Vojislava Ilića, a i drugih memorijalnih muzeja u svim našim republikama. Najopravdanije predloge mnogi bi podržali, a zajednica bi je pomogla. Našlo bi se i pojedinaca koji bi poklonili građu ili prilozima pritekli u pomoć. Mnogo građe za ove muzeje je zauvek propalo, ali bi se još dosta moglo naći, a koliko bi se našlo zavisilo bi od napora, oduševljenja i ljubavi onih koji se prihvate da rade na njihovom osnivanju, ali i od oduševljenja i truda većeg broja lica zainteresovanih za naš kulturni napredak.

Slika 1

KUĆA JOVE ILIĆA. CRTEŽ LJUBE IVANOVIĆA IZ DVADESETIH GODINA OVOGA VEKA

Slika 2

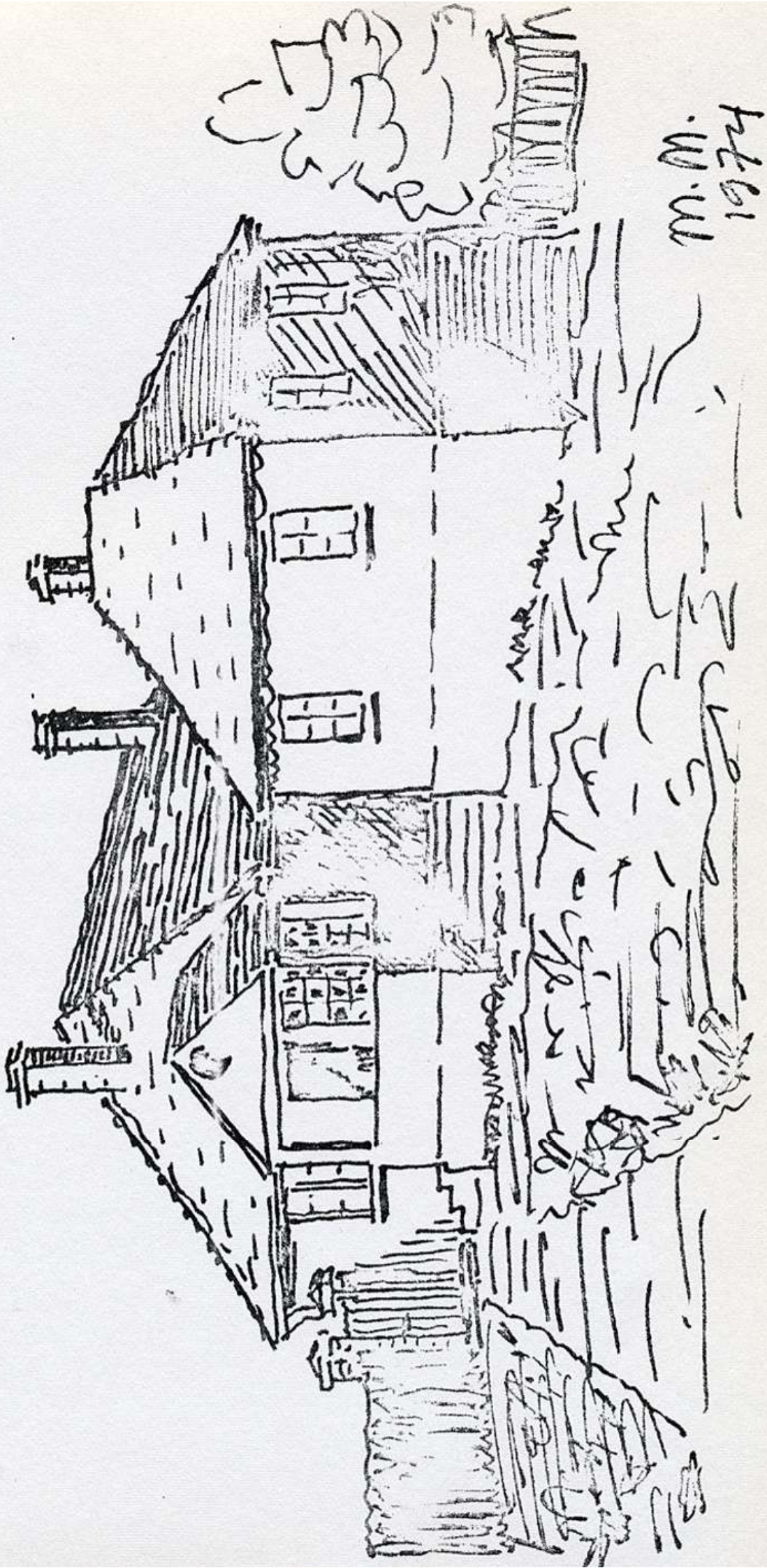
KUĆA JILIĆA - FOTOGRAFIJA JEREMIJE STANOJEVIĆA IZ TRIDESETIH GODINA

Slika 3

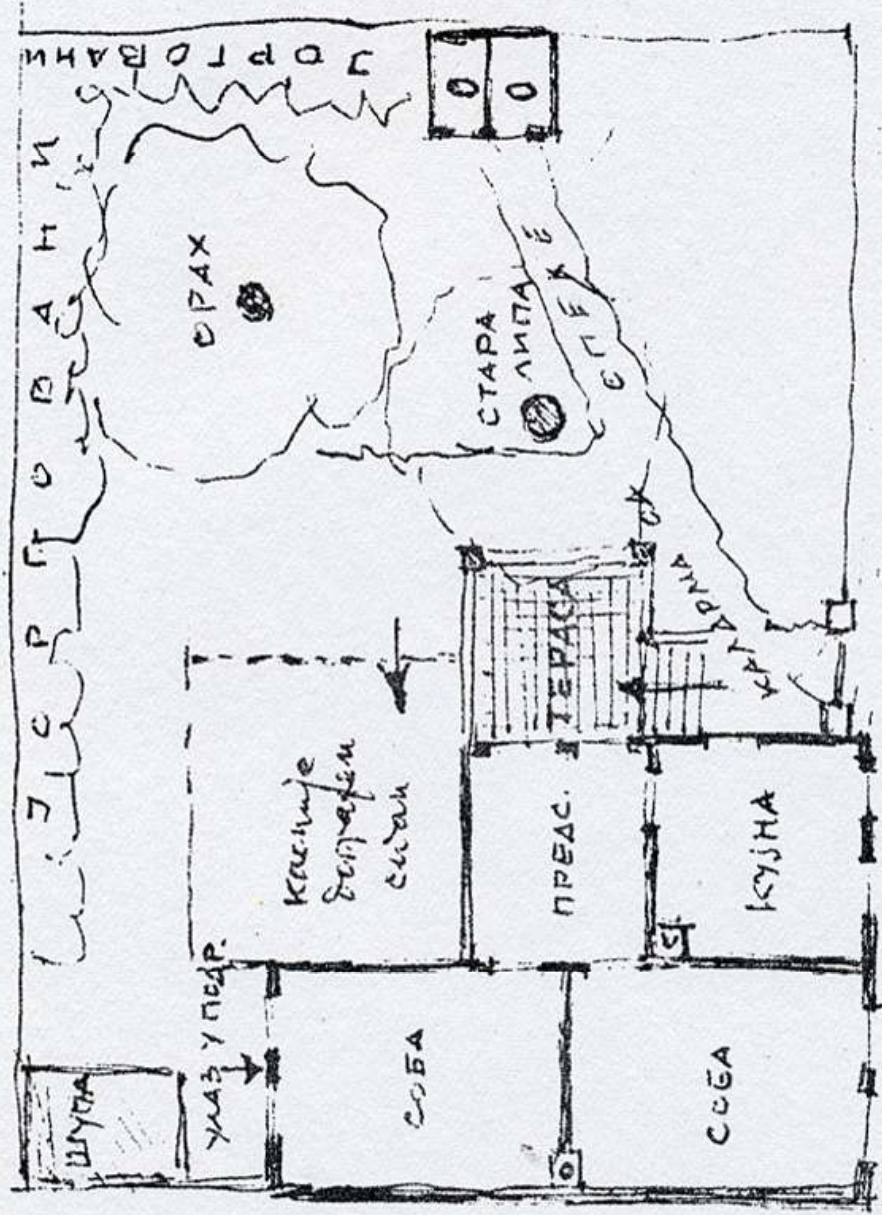
SNIMAK STANOJEVIĆEV NEPOSREDNO POSLE TOGA KADA SU KUĆU ILIĆA
POČELI DA RUŠE

Slika 4

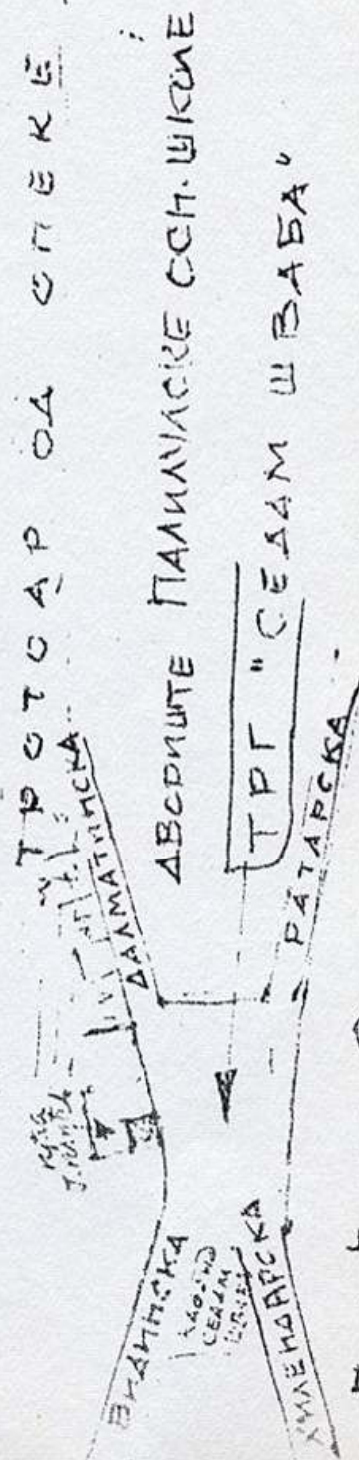

M.M.
1974

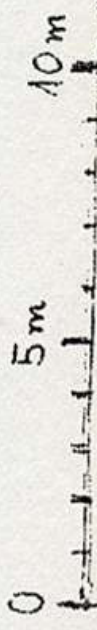
Slika 5

ПЛАН КУЋЕ ИЛИЋА ПО ИНГ. МАКСИМОВИЋУ

ПРИБЛ. РАЗМЕРА

По селу, у
 М. Швабени
 д. бр. 74